

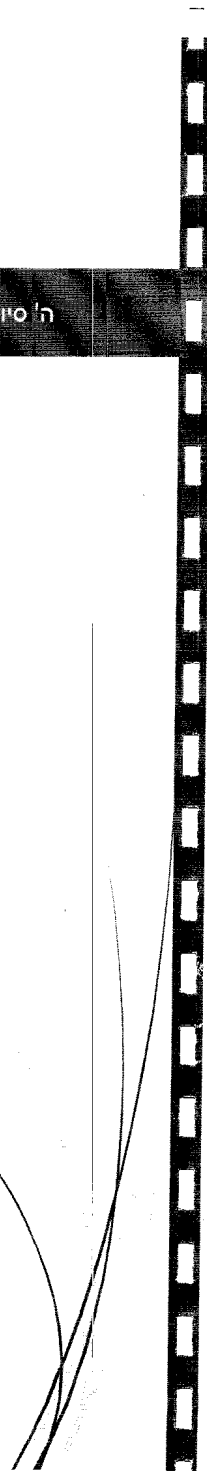
טוב תלמוד תורה

עם דרך ארץ

שיעור לעילוי נשמת ה"ה סטנלי
אברמוביץ ז"ל

ה' סיוון, תשע"ד

ד"ר אבי וינרוט, עו"ד

ולקחתי את דגני וגו'. ענינו כמ"ש לעיל להכל ברא לכבודו וכשאין עושין רצונו אין זה כבודו ליתן את שלו להם וכתבו התוספות כאן בזמן שעושין כו' שנאמר ואספת דגן וא"ת והא לקמן בזמן שאין ישראל עושין כו' ועי"ל דפליג כו' ע"ש ועיין מ"ש בזה בחידושי הלכות:

שנאמר ואספת דגן וגו'. יש לעיין בזה דהיאך מתוקם האי קרא ואספת דגן וגו' באין עושין רצונו של מקום הא מפורש ביה והיה אם שמוע וגו' לאהבה את ה' וגו' ועלה קאי ונתתי מטר וגו' ואספת דגן וגו' והיפך באין עושין רצונו של מקום השמרו לכם פן וגו' ולא יהיה מטר וגו' וי"ל בזה כדברי התוספות דודאי איירי קרא בעושין רצונו של מקום אבל אין עושין רצונו כ"כ דאין צדיקים גמורים/דאע"ג דכתיב ביה והיה אם שמוע וגו' לאהבה וגו' מכל מקום מדכתיב בהך פרשה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתיב נמי ובכל מאדכם כדכתיב בפרשת שמע ובכל מאדך משמע ליה דאיירי הכא באין צדיקים גמורים דהיינו שאינם צדיקים במאד כדאמרינן דיש לך אדם שחביב לו ממונו יותר מגופו וע"כ עונשן בדבר שבממונו שאין מלאכתו נעשית על ידי אחרים ודקאמר ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית ע"י כו' היינו הכת אחרת דאין עושין רצונו של מקום כלל כדכתיב ועבדת את אויבך וכתב לעיל מיניה תחת אשר לא עבדת את ה' וגו' ואלו נענשו גם בגופן שמלאכת אחרים נעשה על ידן:

הרבה עשו כר"י כו'. נראה לפרש דודאי יש צדיקים גמורים דמקיים בהו שמלאכתו עצמן נעשית ע"י אחרים אלא דמעטים המה כדאמר רשב"י גופיה בפ' לולב וערבה (מה:): ראיתי בני עלייה והם מועטים אם אלף כו' אם שנים הם אני ובני וכיון דמועטין הם כ"כ אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאינו עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתו נעשית ע"י אחרים שצדיק גמור אני דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור וז"ש הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן דרוב עולם אין צדיקים גמורים והרבה עשו כרשב"י ולא כו' לפי שרובם אין צדיקים גמורים כרשב"י וכמו ששינוי יפה ת"ת עם ד"א כו' וכל תורה שאין עמה מלאכה כו' אבל לעתיד שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו' יקיים בנו ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו':

ביומי ניסן ותשרי כו'. מכאן קצת ראייה לפירש"י בפ' הגוזל בתרא (ק"ג). זלא יהיבין זימנא לא בימי ניסן ולא בימי תשרי לפי שהן זמן קציר ובציר וק"ל:
הראשונים עשו תורתן כו' זו וזו נתקיימה בידן כו'. ענינו מפורש לעיל בפ' אין עומדין אהא תחסידים הראשונים היו עושין כו' תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת ע"ש:

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

חדושי מרן

בראשית

רי"ז הלוי

ז

והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך ויאמר אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגו'.

בראה הביטור הזה, ומלמד חבישה בבאר עד הכותה תכרסם את אבימלך על שטבדיו גזלו ועבדו על איסור גזל, והוא מחוייב לדונם ע"ז כדון דייקן שלטונו ב"י, ולא די כהחזרת הבאר לבד, וע"ז השיב אבימלך לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה,

חיי שרה

קידושין דף פ"ב ר' נהוראי אומר מניח אני כל אופנות שבקולס ואיני מלמד את בני אלא תורה וכו' ושאר כל אופנות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורים ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע כנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בוקעותו וכו'.

לא תבטל את ר' נהוראי בא להלוק על דברי ר"מ שמקודם דקאמר לעולם ילמד אדם את בנו אופנות נקרי וקלה, חב יפלה דברי צעירובין דף י"ג אמרין דר"מ הוא ר' נהוראי בעלמא, ואך אפשר שיחלק ר"מ עם ר' נהוראי, ועוד דאם בא להלוק על ר"מ על הא דקאמר דילמד אדם את בנו אופנות, מהו הלשון דאינו נולמד את בנו וכפניו ל"ב. והנראה לומר צביאור הדעה, דהנה צברטח דף ל"ב ח"י ואספת דגן מה ח"ל לפי שנאמר לא ימוש ספר בתורה הזה מפנין יכול דברים כח"ל ואספת דגן כהנה צבן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רש"י אומר אפשר אדם תורש בשפה חרישה וכו' חורה מה חבא עלי חלא צומן שישראל עשין רגונו של מקום מלאכתן נעשית

ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורשו לאונס וגו' וצומן שאין ישראל עשין רגונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י. עלמא שגאי ואספת דגן וכו' אמר רבוי כרנב עשו כר"י ועלתה צידן כרש"י ולא עלתה צידן, וכביאור דלדעת רש"י לא ביהר לבבל מלימוד סף שעב אחת, והקרא דואספת דגן היינו ע"י אחרים, ולר"י נאמר דרך קרא דואספת דגן בתורה לבבל מלימוד בשביל עסק דרך ארץ, ואז"ל דקאמר כרנב עשו כר"י ועלתה צידן, משמע דקפסוקי כילתא כר"י דהקרא דואספת דגן הוא לומר כהנה צבן מנהג ד"ה. וכנה צרמב"ס פ"יג מה"ל שמיטה ויביל הי"ג ז"ל ולא שבע לוי בלבד חלא כל איש ואיש מכל באי היולם אשר רדבה רוחו חומו וכו' וכו' מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו

X

לדעת אה"י והלך ישר וכו' ופירק מעל זארו
 על ההשגות הרבים אשר בקשו בני האדם
 כפי זה נחקש קדש ויכ"י חלקו
 והלחזו לשולש ולשלמי עולמים ויחבה לו
 צדיק דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים
 ללוים וכו' עכ"ל, וכמוזמני שראיתי בשם
 הגר"א שמקור דברי הרמב"ם חלו מפני שזו
 היא מלתו של רשבי' וחבריו, ולמדנו מה
 דלפי' דלפיסקא הילכתא כר"י דהובג בהן
 מנהג ד"א, מ"מ גם זו המורה של רשבי'
 וחבריו מזה ה"א, ואם בא אדם מכל בני
 שולם להחגיג במדה זו אינו לרד לשום
 דבר צדיק' כי ה"י חובה לו צדיק' דבר
 המספיק לו בני שום השתדלות מצדו כלל,
 ולפי' נראה דבן הן דברי ר"מ ור' יהוראלי
 השוים במנהג, דר"מ קפסוק הילכתא
 דילמד אדם את בנו אומנות נקי וקלה, וכיניו
 כר"י דהובג בהן מנהג ד"א, ודברי ר'
 עבדארי הם דבר אחר לגמרי, דלפי' שכן
 הוא הדין ללמד את בנו אומנות, אבל הכי
 יש עוד מדה אחרת והיא מדה רשבי' וחבריו
 שגם זו מדה היא כמו שהבאנו מדברי
 הרמב"ם, ולכן מניח הוא כל אומנות שבעולם
 ואינו מלמד את בנו אלא תורה, וקחשיב
 היתרוות שיש במדה זו לגבי מדה ר"י של
 הובג בהן מנהג ד"א, ולפי' אין רומז
 מדברי ר' יהוראלי על דברי ר"מ, כי שייכה
 מהאיתום זה עם זה, וגם מובא הלשון
 של איני מלמד את בני, דלענין ההלכה הוא
 כדברי ר"ש השוים למעלה, רק לבנו הוא
 בותר מדה אחרת ואינו מלמדו אלא תורה
 כ"ל.

הצרכים הציוו את כה"ת כולם עד שלא ניהנה
 שגאמר עקב אשר שמע הצרכים בקולי ושמו
 משמתי מלתי חוקתי וחורותי, ולכאורה
 אין לו שייכות כלל להקדוש. והנה ז"ל
 החוספאח שם, וכן אהב מולא הצרכים
 הציוו שזרבו במקום גידולו בזקנותו יותר
 מבגרותו שגאמר ואצרכם זקן בא צימם
 וכו' כך את הצרכים בכל וכו' וכל כך למת
 מפני שטעה את החורב עד שלא באה שגאמר
 עקב אשר שמע הצרכים בקולי ושמו
 משמתי מלתי חוקתי וחורותי וכו' מלמד
 שחגלו לו עממי חורב ודקדוקי, ויצרכה
 אחרת מלמד שחגלו לו דברי חורב ודברי
 סופרים, ולכאורה אינו מובן, דברי משה
 שלימה שנינו באבות פ"ב עשרה בסויות
 נחמה הצרכים הציוו ועמד בעולם להודיע
 כמה הצחו של הצרכים הציוו, ומבו הפירוש
 של וכל כך למת. ולפי' הכל מיושב כינה,
 דכמשנה קמייתי מהחילה מלצרכים שגידלו
 במקום וברבו בזקנותו יותר מבגרותו לראי'
 שגם צלל כל השתדלויות ומעשים הקב"ה
 זוכה לו צדיק' דבר המספיק לו לכל מי
 שמתחבגים במדה זו של רשבי' וחבריו, ועי'
 לכאורה יקשה דכל זה שייך רק לאחר שיתנה
 חורב ומקיים לא ימוש ספר החורב הזה
 מפיו צלו הפסק שעה אחת, ועל אלו נאמר
 דהקב"ה זוכה להם צדיק' דבר המספיק
 להם כמשיב הרמב"ם, אבל קודם מתן חורב
 שדיון אין חורב בעולם לכאורה לא שייך
 כך מילתא כלל, וזו היא השאלה של וכל כך
 למת, ועי' באה המשנה דמנינו שטעה אי"ת
 את כל החורב כולם עד שלא ניהנה ונחגלו
 לו ד"ה ודי' ועממי חורב ודקדוקי, ושפיר
 שייך גם באצרכם להחובג במדה זו של

וגראה דהו ג"כ ניחור סוף מהני כ"ל
דקדושין דקאמר מניו שעה

פרשת השבוע

פרשת ואתחנן, תשע"ב, גיליון מס' 406

עורכים: אביעד הכהן, מיכאל יגודה
עריכה לשונית: יחיאל קארה

"ואספת דגנך"

תורה עם דרך ארץ

אברהם וינרוט*

לימוד התורה כערך על

החובה לקמור תורה היא מן החובות היסודיות ביותר בעולמה של היהדות, עד כי הרמב"ם קובע: "תחילת דינו של אדם, אינו נידון אלא על התלמוד, ואחר כך על שאר מעשיו".¹ לימוד התורה אינו בא רק כדי לדעת אותה, אלא מצוות הלימוד היא תכלית בפני עצמה,² והיא גם תכלית בריאת האדם, כדברי המשנה: "אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכן נוצרת".³ מצוות תלמוד תורה היא חובה מוחלטת, החובקת את כל זמנו של האדם כלי שיעור: בשכבו ובקומו, ביום ובלילה, בבחירות האדם ובקנותו, בעוני ובעושר, בכריאות ובהולי, בכל עת ובכל מצב. והדברים מגיעים לידי חובה מוחלטת, עד שנאמר בעניין זה בתלמוד: "אמר רבא: השא שיחת חולין - עובר בעשה, שנאמר 'ודברת בם' (דברים כו, ז). בם - ולא בדברים אחרים".⁴ על האדם להיות נכון גם להקריב את צרכיו הבסיסיים ביותר על מזבח חובתו להגות בתורה בכל עת, כדברי המשנה: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשיה תשתה, ועל הארץ תישן, והיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל".⁵ הקשיים שהאדם נתקל בהם במהלך חייו אינם יכולים להיות תירוץ לפטור אותו מחובתו ללמוד תורה.⁶

בהתאם לזה, לכאורה, מן הדין שיעבוד האדם לפרנסתו רק עד המינימום ההכרחי לקיומו, בגדר פיקוח נפש, וכל מה שמעבר לזה הוא בגדר ביטול תורה.⁷ ומאליה עולה השאלה: האמנם אסור לאדם לעמוד לפרנסתו כדי להתקיים ברווחה ואף בעושר? בדברינו להלן נסקור גישות אחדות של חכמי המשפט העברי ביחס הראוי בין עסק התורה לבין העיסוק במלאכה, ונראה שהדברים מורכבים יותר ממה שעולה מן המקורות שהבאנו לעיל.

דרך ארץ

בתלמוד⁸ בא ויכוח עקרוני ביחס הראוי בין התורה לבין הפרנסה:

"ואספת דגנך" (דברים יא, יד) - מה תלמוד לומר? לפי שנאמר: "לא ימוש ספר התורה הזה מפין" (יהושע א, ח), יכול דברים ככתב? תלמוד לומר: "ואספת דגנך". הנהג בהן מנהג דרך ארץ. דברי רבי ישמעאל.

ומבאר רש"י: "הנהג בהם - עם דברי תורה, מנהג דרך ארץ - שאם תבא לידי צורך הבריות, סופך להתבטל מדברי תורה". כלומר, האדם חייב להתפרנס כדי שלא יבוא לידי עניות, מפני

* ד"ר אברהם וינרוט, עו"ד, משרד ד"ר וינרוט ושות'.

¹ רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ג, הלכה ה.

² רמב"ם, שם, הלכה ו. וראה דברי הרב י"ד טולובייצ'יק בתקדימו לשו"ת בית הלוי, ובספרו בית הלוי על פרשת משפטים, המבהיר ש"עשה ונשמע" משמע לימוד ושמיעה אף לאחר עשיית המצווה כחובה עיונית ותכלית בפני עצמה.

³ משנה, אבות ב, ה.

⁴ יומא יט ע"ב.
⁵ אבות ו, ד. וראה רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ג, הלכה יב: "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה את עצמו עליהן, ולא באלו שלומדים מתוך עיון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן, ומצער גופו

תמיד, ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה... כן אמר שלמה בחכמתו... אף חכמתו עמדה ל"י (קהלת ב, ט) - חכמה שלמדתי באף נעל אף הקשיים ועל אף הנסיבות היא עמדה ל"י".

⁶ ראה יומא לה ע"ב: "עני עשיר ורשע באים לדין. לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עני הייתי וטרוד במזונותי, אומרים לו: כלום עני היית יותר מהלל?... עשיר אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר: עשיר הייתי וטרוד הייתי בכספי, אומרים לו: כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר?... מכאן שהתנאים הכלכליים אינם עילה שלא לעסוק בתורה בכל עת.

⁷ ואכן, כך משמע מדברי ר' חיים מוולוז'ין בספרו נפש החיים, שער א, פרק ח, המדבר על עיסוק "בפרנסה כדי הצורך וההכרח להיות נפש".
⁸ ברכות לה ע"ב.

שהעוני סיפּו להביאו להתבטל מלימוד תורה. ואכן מפורסמים דברי התוספתא, ולפיהם אחת מחובות האב כלפי בנו, לצד החובה ללמדו תורה, היא ללמדו אומנות⁹, והטעם שמביא לזה רבי יהודה: "כל שאין מלמדו אומנות כאילו מלמדו ליסטות".

רבי שמעון בן יוחאי חולק על רבי ישמעאל ותמה עליו:

אפשר אדם חרש בשעת הרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרות, תורה מה תהא עליה? ! אלא: בזמן שישאל עושין רצונו של מקום - מלאכתו נעשית על ידי אחרים.

לדעתו, האדם חייב להשקיע את כל משאבי זמנו והווייתו בלימוד התורה ולסמוך על ההשגחה העליונה בפרנסתו¹⁰. ואולם דומה שהתלמוד נוטה לשיטתו של רבי ישמעאל:

אמר אביי: הרכה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחאי ולא עלתה בידן.

נמצא לכאורה שהדרך שראוי לילך בה היא תורה עם דרך ארץ, שילוב לימוד התורה עם עיסוק בפרנסה¹¹. וכן פוסק הרמב"ם:

כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חלל את השם, ובוה את התורה, וכיבד מאור הדת, וגרם רעה לעצמו, ונטל חייו מן העולם הבא, לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה... וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטילה וגוררת עון¹².

אולם הרמב"ם נראה כסותר את עצמו כשהוא קובע במקום אחר ששבת לון "הורכלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוהלין [נחלה בארץ ישראל כדי לעבד אותה לפרנסתם], ולא זוכין לעצמם כבוה גופן [=אינם מחפרינסים מיגיע כפיהם], אלא הם חילי ה'".¹³ והרמב"ם פוסק שהדברים הללו נאמרו לא רק לגבי שבת לוי, אלא גם לכל אדם מישראל הבוחר לעסוק אך ורק בתורה. וזה לשונו:

ולא שבת לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נרבה רוחו ורצונו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבודו, לךָ את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, וְכָן מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונתלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים¹⁴.

⁹ תוספתא, קידושין (ליברמן), פרק א, הלכה י; קידושין כט ע"ב.
¹⁰ מחלוקת דומה יש לכאורה בין רבי מאיר לרבי נחוראי: "רבי מאיר אומר: לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקייה וקלה... רבי נחוראי אומר: מניח אני כל אומנות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה" (משנה, קידושין ד, ד).

¹¹ וכן נאמר במשנה (אבות ב, ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". אמנם יש מקורות שבהם משמע הצירוף "דרך ארץ" הוא 'מעשים טובים'. ראה למשל במנחם רבה, פרשת נשא, פרשה יג, סימן טו: "כלולה בשמן - זו התורה שצריכה לבלול במעשים טובים כהאי דרמינן: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ".

¹² רמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ג, הלכה י, על פי המשנה, אבות ב, ב.
¹³ רמב"ם, הלכות שמיטה ויובל, פרק יג, הלכה יג.

¹⁴ על הלכה זו של הרמב"ם ראה א' הכהן, "על חובת השוויון בשירות הצבאי", פרשת השבוע, במדבר, תשס"ב, גיליון מס' 74.

יחיד ורבים

פתרון לסתירה שיש לכאורה בדברי הרמב"ם ניתן למצוא כשיטת ר' חיים מוולוז'ין ואחרים¹⁵, ולפיה הכרעת התלמוד כדעת רבי ישמעאל אמורה ברוב העם, ואילו לגבי יחיד סגולה, פתוחה ואף מחויבת דרכו של רבי שמעון בן יוחאי:

הרכה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. היינו רבים דוקא. כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה, שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל. ועל זה אמרו באבות: "כל תורה שאין עמה מלאכה...". אבל יחיד לעצמו, שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו יתברך שמו, ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום. וכדעת רשב"י¹⁶.

היקף מצוות תלמוד תורה

ועדיין נשאלת השאלה: אם מצוות תלמוד תורה חשובה מכל המצוות, כיצד ניתן להסביר שהיא נדחית מפני הפרנסה, ולו להמון העם בלבד?

תשובה מעניינת לשאלה זו יש בדברי רבים מן האחרונים, כגון הרב אהרן וטרמין¹⁷ (ליטא, נספה בשואה), האומר:

חיוב תלמוד תורה אינו חל על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו, דקרא כתיב "ואספת דגנך". אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו, אז אינו מחויב כלל בתלמוד תורה.

וכן נוקט גם הרב יעקב ישראל קנייבסקי, "הסטייפלר" (בני-ברק, המאה ה-20), המבקש להסביר לאור הבחנה זו מדוע מי שעוסק במצווה מסוימת פטור ממצוות קריאת שמע, בהתאם לכלל "העוסק במצווה פטור מן המצווה", ואילו מי שלומד תורה חייב להפסיק את לימודו כדי לקיים מצוות קריאת שמע¹⁸. הלוא הדברים ממוהים, שהרי הכלל הוא: "תלמוד תורה כנגד כולך"¹⁹. לדבריו, "עיקר גבול שיעור תלמוד תורה... לעסוק בתורה כפי יכולתו", כשאינו יכול לעסוק בלימוד תורה, אין

¹⁵ לעיל, הערה 7. וכעין זה נוקטים גם: הרב ר"ז סולובייצק (הרב מברסק), חידושי מן ר"ז הלוי על התורה, ירושלים תשמ"א, פרשת חיי שרה, בשם הגר"א; הרב אהרן וטרמין, קובץ שיעורים, חלק ב, סימן מז, אות ג. והשווה להלן, סוף הערה 21.

¹⁶ ר' חיים מוולוז'ין מציר שם בהגהה, שמשום זה הדרישה "בכל מאדך", שפירושה 'בכל ממונך', נאמרה רק בפרשה הראשונה של קריאת שמע, המנוסחת בלשון יחיד, ולא בפרשה השנייה, המנוסחת בלשון רבים. עוד הוא מוסיף כי "תורה עם דרך ארץ" משמעה שגם בשעה שהאדם עוסק בפרנסתו, עליו להקדיש את רעיונותיו והרגליו לתורה. וראה גם בספר המקנה, קידושין ל ע"ב, ד"ה גמ' אמר: "ובתורתו יהנה ויכנס ויליה... דאפילו בשעת מלאכתו הוא מחשב ומשתוקק בתורתו". ועם זאת ברור שמי שעוסק במלאכה אינו יכול להגיע לאיכות הלימוד שמגיע אליה מי שיושב ועוסק בתורה בלבד, ועל זאת טענתו של רשב"י. ראה הרב כרין בער ליבוברין, ברכת שמואל, קידושין, סימן כז.

¹⁷ קובץ הערות, תוספה א.

¹⁸ ראה: שבת יא ע"א; רמב"ם, הלכות קריאת שמע, פרק ב, הלכה ה.
¹⁹ משנה, פאה א, א. וראה הרב ישראל מאיר הכהן מראדן, חפץ חיים, פתחה, עשין אות יב: "שקולה היא מצוות תלמוד תורה כנגד כל המצוות וכל המצוות אינן שוות ליחיד אחד מן התורה".

חייב במצווה זו כלל, ואינו כמי שביטל אותה מאונס. לפי זה, מובן שמי שמונע מלעסוק בתורה משום שמוטלת עליו מצווה אחרת, כגון קריאת שמע, אינו נחשב כמי שמבטל מצוות תלמוד תורה אלא כמי שאינו חייב בה באותו זמן, ומובן מאליו מדוע לא הל עליו הכלל "העוסק במצווה פטור מן המצווה". הוא הדין בזמן שהאדם עושה לפרנסתו: אין הוא מבטל תורה מחמת אונס, אלא הובת הלימוד לא חלה עליו מלכתחילה. לדעת הרב קנייבסקי, כך יש להבין את דברי התוספות²⁰, המפרשים את מאמר התלמוד מבית מדרשו של רבי ישמעאל, "דברי תורה לא יהו עליך חובה, ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן". וזה לשונם של התוספות: "דברי תורה לא יהיו עליך חובה" - **שלא תעסוק אלא בהן**. "ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהן" - **שלא תעסוק בהן כלל**, אלא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". ומסביר הרב קנייבסקי: "אדם אינו מחויב לבטל עסקי פרנסתו לגמרי [מפני שבשעה שהוא עוסק בפרנסה, אינו חייב במצוות תלמוד תורה]... ואינו רשאי לבטל תלמוד תורה לגמרי, אלא יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ"²¹.

ויש מי שמרחיב מאוד את תחום "צורכי האדם" שאינם בגדר ביטול תורה, כגון הרב משה פינשטיין²² (ארה"ב, המאה ה-20), האומר שמצוות תלמוד תורה היא "חייב קבוע בלא זמן וגבול. אבל חיובו הוא כזה שרשאי לילך לפרנסתו ולכל צרכיו, **אפילו שהוא רק לתענוגים בעלמא, ולשכיבה ולישיבה לנוח בעלמא כשהנהגה מזה, ואין בזה בטול המצווה**".

על פי גישה זו, נמנעת התנגשות הערכים בין לימוד התורה לצורכי הפרנסה ושרא צורכי האדם, מפני שחובת לימוד התורה חלה רק בזמנו הפנוי של האדם, ואינה חלה על זמן שהוא

מקדיש לפרנסתו²³, אלא שכמוכך עולה שאלת האיוון הנכון בין השניים.

תורה עיקר ומלאכה עראי

ומהם גדרו העיסוק בפרנסה? האם יכול האדם להקדיש את כל אונגו להרבות את הונו עד שיישטף בים עיסוקיו ותהא התורה טפלה? התשובה לשאלה זו בשולחן ערוך שלילית:

אחר שיצא מבית הכנסת [כבוקר], ילך לבית המדרש. ויקבע עת ללמוד. וצריך שאותו עת יהיה קבוע, שלא יעבידנו אף אם הוא סבור להרויח הרבה²⁴.

אחר כך ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, וגוררת עון, כי העוני יעבידנו על דעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה [תורתו ופרנסתו] יתקיים בידו²⁵.

ומהו גדרם של דברים אלו? הרמח"ל²⁶ (איטליה) - ארץ ישראל, המאה ה-17) מבאר את המשנה "היו ממעט כעסק ועסק בתורה"²⁷ ואומר:

כי הנה העסק מוכרח הוא לאדם לצורך פרנסתו, אך ריבוי העסק אינו מוכרח שיהיה כל כך גדול, עד שלא יניח לו מקום אל עבודתו. על כן נצטוונו לקבוע עתים לתורה²⁸.

ואמר דוד"ל שכתחילת דינו בעולם הבא עתיד האדם להישאל: נשאת ונתת באמונה? **קבעת עיתים לתורה?**²⁹

²³ מספר שאדם שלא הכיר את החזון איש שאל אותו אם הוא לומד תורה? ותשובתו היתה "כשיש לי זמן אני לומד". על כונתו נעמד מתשובת ד"ר חיים מולוויץ, שהבהיר כי בישיבתו "אוכלים וישנים ולא עור". "כלומר? שאל השואל. "כלומר, השיב ד"ר חיים: וכל שאר הזמן לומדים" (ראה הרב"ר זיין, אישים ושיטות, עמ' 18).

²⁴ שולחן ערוך, אורח חיים, סימן קנה, סעיף א.

²⁵ שם, סימן קנו, סעיף א. וראה משנה בורה, שם, ס"ק ב: "העיקר שיתבונן בעצמו מה הוא הכרח אמיתי שאי אפשר בלעדיו, ואי יוכל להתיקם בידו שיהא מלאכתו עראי ותורתו עיקר". הדחקה לרביים אלו יש בספרו חפץ חיים (פתחה), עשה יב, בהגהה: "כל מה שהקבי"ה יוסף לו בטובה וידויה לו בעסקיו יותר, יסיטנו היצר לאמור כי עתה לפי עושרך שנתן לך ה' אתה מוכרח לדור בדירה נאה יותר ולילך במלבושי ריקמה ולהתנהג כדרך בעלי בתים הגבוהים, שאם לא כן, תתחזה לעיני חבריך... סוף דבר יהיה כל מה שה' יוסף לו בטובה ויתן לו הצלחה בעסקיו יותר, יסיטנו היצר לבטל מתורה ועבודה, עד שלבסוף לא יניח לו פנאי אפילו לתפילה ביצורו... על כן, מאוד ומאוד צריך להתיישב בזה, איהו הכרח אמיתי שבלתו אי אפשר בשום פנים ותוותר - יתירם". ומעניין להשוות דברים אלו למה שמוכר בשם רבנו תם: "דגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ, מרקתני: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ" (משנה, אבות ב, ב). אלמא [אם כן] דרך ארץ עיקר" (תוספות ישנים, יומא פה ע"ב. אבל ראה שם שחלקו על דבריו).

²⁶ מסילת שרים, פרק ה.

²⁷ משנה, אבות ד, י.

²⁸ ויושם אל לב שהרמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה ת, אינו קובע שכל אדם חייב ללמוד תורה כל היום אלא שהוא חייב לקבוע עתים לתורה מדי יום. וזה לשונו: "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתמש כוחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחור על הפתחים, ואפילו בעל אישה ובנים - חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה".

²⁹ ובלילה". שבת לא ע"א. וראה חפץ חיים, שמירת הלשון, חלק שני, פרק ט, ד"ה אכן באמת.

²⁰ תוספות, מנחות צט ע"ב, ד"ה לא.

²¹ הרב קנייבסקי מבהיר שיש שיעור לחיוב תלמוד תורה שאמור להרוג ממנו ושללא ניתן לוותר עליו גם אם האדם נאלץ לפנות ולעסוק בצורכי פרנסתו. מינימום ז', שהוא בגדר חובה, מתבטא בלימוד "פרק אחד שהרית ופרק אחד ערבית", לקיים מצוות "והגית בו יומם ולילה". מחובה זו האדם פטור רק באונס ממש. יסוד הדברים במנחות צט ע"ב: "שנה אדם פרק אחד שהרית ופרק אחד ערבית, קיים מצוות ילא ימוש ספר התורה הזה מפיך". יותר מזה. מצינו שם בדברי רבי שמעון בר יוחאי: "אפילו קרא אדם קריאת שמע שהרית וערבית, קיים ילא ימוש". ביחס לזה נאמר עוד בתלמוד: "ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ". ופירש רש"י, שלא יאמר כי לו לא בקריאת שמע יולא ירגיל בניו לתלמוד תורה". אך לדעת רבא שם: "מצווה לאומרו בפני עם הארץ". ואמר רש"י כי למשמע דברים אלה יבין כל אדם שאם יש שכר מה גדול על קריאת שמע ובמכותה יצליחו דרכיו, "אם היה עוסק כל היום, כל שכן ששכרו גדול ומרגיל את בניו לתלמוד תורה".

על הסתירה לכאורה בין דברי רש"י אלה לבין תמיתתו, "אפשר אדם חורש בשנת חרישה... תורה מה תהא עליה", ראה זאב לב, "תשובה לבקורת" [מעין לב, גיליון ד (תשנ"ב), עמ' 44. לדעת פרופ' לב, פתרון הסתירה בהבנתו בין היחיד לבין הציבור. היחיד יכול לצאת ירי חובתו בתלמוד תורה בשיעור המינימלי, אבל על הציבור מוטלת האחריות לראוה לתנאים המאפשרים צמיחתם של גדולי תורה, שאם לא כן, "תורה מה תהא עליה" ?]. והשווה לעיל, ליד ציון הערה 15.

²² שו"ת אגודת משה, יורה דעה, חלק ד, סימן לו, אות ה. וראה גם דברי הרב אישר זלמן מלצר, אבן האדל על הרמב"ם, הלכות מלכים, פרק ג, הלכות ה-ו: "הדיוט מותר לו להתענג, אף שזה יגרום לבטול תורה בהכרח על ידי השיכרות או בעילות נשים, ולהרויט [להבדיל ממלך, ראה שם] אינו אסור אלא לבטל תורה בלי כל סיבה".

מעבר למינימום זה, הדברים תלויים במידת יכולתו של כל אדם ואדם ללמוד תורה, כדברי הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק, וזה לשונו:

אינו דומה בחיוב תלמוד תורה האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הן ונקשרה בעבודתה אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים.³⁰

מצוות לימוד מלאכה

העולה ממה שראינו עד כה, שאין ניגוד בין לימוד התורה לבין לימוד מלאכה. ולא זו בלבד, אלא שלימוד מלאכה גם הוא בגדר מצווה. וזה לשון הרב אלהן וסרמן בעניין זה:

אם הלימוד אינו מביא לקריאה בספרי כפירה... ולומד חכמה היצרנית לשם אומנות כדי להתפרנס ממנה, אין שום איסור בזה. וארובה, לימוד אומנות כדי להתפרנס היא מצווה.³¹

עם זאת, הרב שניאור זלמן מלאדי³², מייסד חסידות חב"ד (פולין, המאות הי"ח-י"ט), מבחין בין שתי תקופות בחיי האדם מבחינת הקדשת זמן ומשאבים ללימוד תורה. בצעירותו, האדם מבסס את יכולתו ללמוד תורה ולהגיע לדרגה של ידיעה ראויה, ומקדיש את כל זמנו ללימוד התורה, ועליו לעסוק רק בה. בשלב זה, אין האדם לומד אומנות, אינו עוסק בפרייה ורבייה, והוא פטור ממצוות עשה אף שאי אפשר לקיימן על ידי אחרים. רק לאחר שהגיע האדם לרמת ידע והבנה ראויים, ועיסוק בתורה נעשה לשם הרחבת ידיעותיו וקיום מצוות 'והגית', מותר לו לעסוק גם בפרנסתו. ההבחנה היא בין מצוות ידיעת התורה לבין מצוות לימוד התורה.

מצוות לימוד התורה, החלה בכל גיל ובכל זמן, היא מצווה שאין לה שיעור, ועל כן היא בגדר חיוב החל בכל שעה שהאדם פנוי, כמו שראינו לעיל, ונמצא שאם הוא עסוק בפרנסתו, לא חלה עליו חובת לימוד תורה, ולימוד התורה נדחה גם מפני מצוות אחרות.

³⁰ אומר שמו הלכות תלמוד תורה, פרק א, הלכה ב. ר' מאיר שמחה מדווינסק אומר שמכיוון שיש הברל בין בני אדם ביכולת העיון ולימוד התורה, יש שיעור מנימלי, קריאת שמע שחרית וערבית, השווה לכל נפש: "לפחות שבפנותיהם ולמשה רבנו" (ראה לעיל, הערה 21). מעבר לזה, חובת לימוד התורה היא "בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו", והוא מדיני כי "בוודאי שצריך להתעצם בה האדם בכל יכולתו... וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלותיה". עם זאת, "בוודאי אם יבקש האדם טרף ומוון, ככל זאת אינו נחשב למפריע מצוות תלמוד תורה... וכן למשל אדם חלוש המון, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו וכן לפי תוארו ונפשו של אדם".

³¹ הרב אלהן וסרמן, קובץ שיעורים, חלק ב, סימן נו, אות ג. וכן הוא מסביר את דברי החלמוד (שבת ק"ע א) כי אף על פי שנאמר בעניין איסור שבת "ממצא חפצין ודבר רב" (ישעיהו נח, יג), ודרשו חז"ל: "חפצין אטורים, חפצי שמים מותרין", בכל זאת מותר ללמד ילדים אומנות בשבת, כפי שמובא שם, "ועל התינוק ללמוד ספר וללמוד אומנות". שכן "אומנות היא בכלל חפצי שמים, והייב אדם ללמד את בנו אומנות". ראה רשב"ץ, מגן אבות, א, י. וראה גם: קידושין ל ע"ב; ירושלמי, פאה, פרק א, הלכה א; רמב"ם, הלכות דעות, פרק ה, הלכה יא. ³² שולחן ערוך הרב, חלק חמישי, הלכות תלמוד תורה, פרק ג, וקנטרס אחרון, שם.

שונה היא לחלוטין מצוות ידיעת התורה. אכן, הגדרת המונח ידיעת התורה משחנה מאדם אדם על פי יכולת ההפשטה והעיון של כל אדם, אך את המצווה להגיע ליכולת לימוד ראויה ניתן להגדיר הן מבחינת הזמן, ימי הנעורים³³, הן מבחינת האיכות³⁴. מצווה זו אינה נדחית מפני שום מצווה, גם לא מפני המצווה ללמוד מלאכה³⁵. וכן פוסק גם הרב משה פיינשטיין: כל זמן שלא נשא האדם אישה ואין עליו עול פרנסה, אינו חייב ללמוד מלאכה.³⁶

לעומת גישה מצמצמת זו, רבי פנחס אליהו הורוביץ מווילנה (פולין-ליטא, המאות הי"ח-הי"ט), מבקש בתרופות את מי שאינו מלמד את בנו מלאכה בטענה שחובה ללמוד רק תורה. וזה לשונו³⁷:

ויותר חרה לי על תלמידי חכמים שלא רוצים ללמד לבניהם אומנות, רק תורה לבד, וסומכים עצמם שבניהם יהיו רבנים וריינים. ולא רבים יתכמו בתורה עד שיגיעו להיות מורי הוראה בישראל, ונשארים קרח מכאן ומכאן, ונעשים מלמדי תינוקות. ומשרבו בעלי זאת הדעת, רבו המלמדים יותר מן התלמידים, ועל כן אינם מגיעים לחצי פרנסתם, ובכיתם אין לחם ואין שמלה... והנה האבות עשו זאת לשם שמים, וסמכו עצמן על דעת רבי נהוראי, שאמר: "מניח אני כל אומנות שבעולם, ואיני מלמד בני אלא תורה", ולא יכינו כי זה הוא מעשה יצר הרע, כדרכו להלביש ולכסות הדרכים אשר לא טובים בכסות החסידות. ועל כל פשעים יכסה [היצר הרע] אהבה ויראת ה', ויראה אליו פנים לשם שמים.

³³ וראה שיטה מקובצת, קידושין מ ע"ב, על מחלוקת רבי עקיבא ורבי טרפון בשאלה אם "תלמוד תורה גדול או מעשה גדול". וזה לשונו: "זה לשון הרב ר' ישעיהו ז"ל, שנשאל לפניהם אדם בבחירתו מה טוב לו, אם לעסוק בקיום מצוות או בתלמוד, ונמנו שטוב לו ללמוד בבחירתו, שהתלמוד מביא לידי מעשה בסוף ימיו. והמעשה רב, שאם לא ילמד בבחירתו, לא ידע טיב המצוות לקיימן בוקנותו". וראה גם פני יהושע, בבא קמא ז' ע"א, ד"ה במריא.

³⁴ הרב מלאדי מגדיר זאת כך: "שילמד תחילה תורה שבעל פה כולה, שהן כל ההלכות וטעמיהן בדרך קצרה". והשווה הרב ברוך בער ליבוביץ, ברכת שמאל, קידושין, סימן כז, האומר שיש חייבים של לימוד תורה. האחד כמותי, מבחינת זמן והיקף הלימוד, והשני איכותי, בגדר "ושננת לבניך", שיהיו דברי תורה מתודדים בפיך. מצווה זו מתייחסת לידיעת התורה, לגדול ולהיות תלמיד חכם ומורה הוראה.

³⁵ כך הוא מיישב את הקושי בהלכת הרמב"ם: "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושונה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון" (הלכות אישות, פרק טו, הלכה ג). במקרה זה, אין מדובר רק ברחיית מצוות פרו ורבו אלא בביטולה לגמרי, ולכאורה אין לזה הצדקה, שהיו זו מצווה שאפשר לקיימן על ידי אחרים, שאפילו תלמוד תורה נדחה מפניה (ראה מועד קטן ט ע"ב). הרב מלאדי מסביר שמצוות תלמוד תורה שנדחית מפני מצוות שאי אפשר לעשותן על ידי אחרים אינה אלא מצוות "הגנית", והיינו מצווה לימוד התורה, אבל לא כן מצוות ידיעת התורה, שהרמב"ם דן בה בהלכה זו. ומי שחושש כבן עזאי שמא תשכיח ממנו טרדת פרנסת המשפחה את התורה, מותר לו שלא לשאת אישה. והשווה דברי הרב וסרמן (לעיל, הערה 17), הסבור שכן וזמא היה בגדר אנוס.

³⁶ ש"ת אגרות משה, יורה דעה, חלק ד, סימן לו, אות א.
³⁷ ספר הברית, חלק ב, מאמר יב: דרך הקדוש, פרק י. וראה גם: הרב חיים אמסלם, גדול הנהגה מוגיעו, תשע"א (פורסם באינטרנט: <http://tinyurl.com/amsalem>); מ' ויגורה, "על היחס ללימודים כלליים במקורות היהודיים", באתר המחלקה למשפט עברי, www.justice.gov.il/Ministry/Mishpat-Ivri, מדור חרות דעת - דת ומדינה.

הלכות בית הכנסת סימן קנה קנו

מה 89 באר הג' ע"ד

**יראה שמים (הרי"ף ס"ק דנכסות): ב יקדום שילך לבה"מ * יוכל לאכול פת (ב) שחרית אם הוא רגיל ב עור מנחם
בו (א) ושוב שירגיל בו :**

**א עור מנחם כי
כפי"ד דלכות
ב ברכות נ"ג א
ג ד נדרים ו'**

קנו סדר משא ומתן. ובו מעיקף אחד :

**א *אח"כ (א) ילך (ה) לעסקיו וכל תורה שאין עמה מלאכה * סופה במלה ותורת עון כי העוני
יעבידו ע"ד קנו ומ"מ לא ייעשה מלאכהו (ב) עיקר אלא (ג) עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים
(ג) בידו *וישא ויהן (ד) באמונה ויזדרז מלהזכיר שם שמים לבטלה שבב"מ *שהזכרת השם מצויה
באר היטב**

ואומרים קדים דרבנן ואין חילוק בין גדולים ששוקקים בתורה או קטנים ובלבד שיאחז עשרה גדולים שיטעו איש"ר. ע"ת: (ב) שחרית. כתב הנ"ל בשם מרדכי פת שחרית אינה אלא כתבוזה הרחוקה מן הישוב ולא שמעתי קול הרנוול ולא קול מושכים באניות והרגילים בה כריתים לאוכלה תדיר ככל יום וע"כ נמנעים ההכמים ממנה עכ"ל. וט"ו ומ"ח כתבו דמי ששקיים הדברים כפטונן ש"ד. ועיין בתשובת חכם בני סי' ע"ו:

**פולס. ועיין שם ששוקק הלומד כיסיכה כמת קנוה ומקבל פרס אם פולס
וע"כ שם שאמר כל המנהל ב"ו מישועה נכונה שנים וכן כחוכ בני' המנהיג
והיהו הרשעים בתשובה פיומן ר"צ והכספים עמו עיין שם :**
**(ה) לעסקיו. פני"ט וע"כ כר"י בשם מהר"י אבן שרגא שכתב בשם
טולך בדרך ונתנים לו שלום היה מהכלל אלם היה כמקום עמוד
וגקי היה משיב עליהם שלום ואם היה מקום משובץ היה משיב ברכה טובה
עכ"ל: (ג) עראי. כהנ"ט ופי"ק מג"ח בע"כ כמי שחיונו אומר דבר
בשם אומרו עובר בלאו ונדפס פי"ק דנדרים ועיין פ"ט כתיבת אפרים על**

**(ה) לעסקיו. כלל הדבר שילך אלם בדרך המיוגע לא יקמץ יותר
מדאי ולא יסור יותר מלרי רק הגלובה והכעס יתרחק ממנה**

שינוה ברורה
בביהמ"ד אם יש לו עבירה צמ"מ שלו גול ואונאה ורביה וכדומה ויפרוש ממנה: (א) וסוף שירגיל בו. כדאמרין בגמרא המזינס ושלשה מיני הלואה תלויים בשרה וכולם פת כמלה וקיימון (ב) של מים שחרית מבטלן ומזהו להאגיג עצמו במדה טובה והתנהגה סיבה לשמור בריאותו כדי שיהיה ברוח חזק לעבודת הבורא יתעלה [סור]:

ביאור הלכה

מן הנכון שגלנד קביעות שאחר תמלת שחרית יקבע גם בין מנחה למערב שבו יא' גם יד' חובת למוד תורב בלילס. ועיין יתבוד בין מנחה למערב חשש גם בגמרא [ברכות דף ד'] אדם בא מן הבדש בערב טולך לביכ"ר אם יודע לקרות קורא לשנות שובה וקורא ק"ש ומתפלל וכו' ע"כ ועיין בסמ"ק ה' מש"כ בשם הש"ס ובמ"מ כמה אנשים מרבים יודעים מן התורה לגמרי ואינם חוששים לקבוע חטילו זמן מועט כיוס לתורה וסיקוה הוא מפני שאינם יודעים גדול החיוב שיש בזה וכבר אמרו חז"ל ויתר הקב"ה על עון ע"ז וג"כ ע"כ ואלו יתיר על עון כיטול תורב ואיתא במדרש משלי ע"י אר"י בא וראש כמה קשה יוס הדיון שפמיה הקב"ה לדון את כל העולם וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו מנחה הקב"ה סופר את פניו ממנו ומתרי ניהנס מתנכרין בו כו' וחס טוליס אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני ספרים או ג' הקב"ה אומר לו כני כל הכלות לחם לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו סלכות אל"ל בני תורת הכניס למה לא שנית טוב בו וכו' בא מי שיש בידו ס"כ הקב"ה אל"ל בני המשע חומשי תורה למה לא שנית שיש כספ ק"ש תפילין ומזוזה בא מי שיש בידו ס' חומשי תורה אל"ל הקב"ה למה לא למדת הנוד וכו' בא מי שיש בידו הנדס הקב"ה אל"ל בני תלמוד למה לא למדת וכו' ע"כ ואלו אשר אינו מוצא אי"ע לקבוע לו עתים לתורה בכל יום כודאי ישאר ריקס מכל חי' ומה יענה ליום סדיון והתבסס טיזין כדלשו:

**(א) ילך לעסקיו. והנהגת (ה) האדם צריך להיות הכל בדרך
המיוגע לא יקמץ יותר מדאי ולא יסור יותר מדאי וכן בכל
המדות רק הגלובה והכעס יתרחק מהם עד קלה האחרון וכמו שאמר
ההג"ה מאך מ'אד הוי שפל רוח וכן כעסם הזהירו חז"ל הרבה
עליה: (ב) עיקר. אלא יעשה (ג) רק כדי פריסתו אך בזה גופא
צריך להיזהר מתיטוי היצר שמפתהו שכל היום צריך השתדלות על
הרוחה זו. והעיקר שיתבונן בעלמו (א) מה הוא הכרת האמיתי שאי
אפשר בלמוד ואז יוכל להתקיים בידו שיהא מלאכתו עראי ותורתו
עיקר: (ג) בידו. כי אין מעשור לה' להשיג כרב או כמעט וישלה
לו ברכה כמעשה ידיו: (ד) באמונה. היינו שלא ימלא כעסקן
שום גול ותרמית וגם ע"ז שולטין לו לאדם בשפת הדיון כמו שכתוב
והנה יש כמה מלות תדיריות [עשין ולאויין] שמוטלות על האדם
לעשות ולהזהר בהן בכל פת ואינן מובאות בהשו"ע וכמה מהן
העתיקו המ"ח מדברי הרמב"ם ושאר הראשונים וכן כמה מהנהגות
סוכות המזכירים בדחול' לכן לא אחדול ג"כ מלהעתיק מקצת
מהדברים פה. כתב הרמב"ם (פי"ו מהלכות דעות הלכה ב') מלות
ששה להדבק בחכמים ותלמודיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר
וכן הדבק וכו' אפשר לו לאדם להדבק בשכינה אלא כך אמרו
חכמים בפירוש מלוא זו הדבק בחכמים ותלמודיהם לפיכך צריך
אדם להשתדל שישא בת ת"ח וישא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם**

*** יוכל לאכול וכו'. משמע בעבור דיאלו או רק מעט ע"כ:
* סופה בטלה ונודרת עון. כתבו הספרים שזהו אמר לכלל הפולס
שאינו כולם יכולים לזכות בלכות למדרגה רפה זו לזכות מסקס
רק בחורה גבנה חבל אנשים יהודים יוכל להשתא בכל פת בלשון או [ובין
שארם ברכות ל"ו ע"כ הרבה פשו כדל"כ ולא עלתה בידן. כל דלוק
פירב]. והק"ה צודאי ותלוי [הם מרעטת וכפון] וס כתב הרמב"ם פי"ג
מהלכות שמיטין ויובלות ולא ששע לוי כלנד וכו' ע"כ ובפרס אם כבר
מתדאו אנשים שרונים להספיק לו לרכיו כדי שיעסק בתורה בודאילת שיין
זס ואשכר וחגלון יזיבת:**

ת"ח ולשנות פרקמטיא לת"ח ולהתחבר לכן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבוק בו עכ"ל ואמרו חז"ל כל הנהגה מסעודה שת"ח שריו בתוכה כאלו נהגה מציו השכינה (ברכות ס"ד). עוד כתב נפ"י הלכה ג' מלוא על כל אדם להזיב את עמיתו בגופו שנא' והיכתה לרעך כמוד לפיכך צריך לספר בשכחו [וכפתי שוגאיו אסור שלא יוצאו לספר בגנותו שם בפ"ו מה"ד] ולחוש על ממונו כאשר האם על חס ממון עלמו ור"ה כמבד פלגו לפיכך המהכבד כקלון הכירו אין לו חלק לעולם הבא עכ"ל. השוכח את עמיתו בלבו עובר בלא העשה שנאמר עובר

שער הצי"ח
(ג) אם אין לו שאר חסקין [כ"ט מרש"י]: (ה) רמב"ם בהלכות דעות וכלכות: (ב) כל אחד לפי ערכו: (ג) וכדי שלא ירעה אותו יתבונן אליו הוא היה מחייב לזון את חבריו ולהלטיש לפי ערכו מה היה אומר או לזוה דבר הא' במרת:

*אין בלאו כלל ענין י"ח חולק
... ..*

בני מאמר חדש אדר מאמר א מהות החדש **יששכר צא**

המה הככבים ומלות ועל יין מתנהגת ההנהגה
הסעדיית כפי ספיטת החלות לכל זמן . וזה
כפועליו גרוננו יח"ם לעדום בנס והנה נהגיע מר
חמן הכס שנעשה לישראל נחמד אר"ם קה"ם הכס
עצמי כלל שידור העזרה ואעפ"כ נחמד כלל
כאי עולם כי יד י"י עשהה זלח ולא נקחסק זרם
כן אדם לומר שהיה הענין הזה נוקדס צולת
השגתה ונשגית (כאשר הארכנו בהסגרת הענין הזה
בדיושי מורה ועוד יתנאר להן נבחה"י) איז אז
נחודע לכל זנס ההנהגה הנענע הוא הכל בהשגתה
נפלאה מחת המצגית צ"ה וז"ס מוילל כל עסקי
העול"י וכל ענייניו עקוה האדם עשר ונקסי"הכל
היא בהשגתה הנשגית ולא יוקיף ולא ירע האדם
ברוב השמלות והריות ולא יאמר האדם כמי ועולם
ידי עשה לי את החיל הזה רק ירע עם לנצט כי
הצ"י המצגית וכל יכול הוא המון לו כח לעשות
חיל חגם שמתחיל האדם צננע נבסחר ונ"י .
המצגתו יח"ם הי' צענייני הנענע היא למן לו
כח ואונן להסתכר האון ועשר ענין צננע" צעני"ל
בנס דמדם ארד שהיה צננע עכ"י הכירו וידעו כל
כאי עולם שהוא בהשגתה נפלאה . ונלם יאמר
האדם כמי ועולם ידי עשה לי את החיל הזה הכס
לא יתקיימו נכסיו חרו שרננו ח"ל הרולה שיתקיימו
נכסיו ירע צנן ארד היינו יתקע נה"הענין הארלה
צד"ר שהיה נכס מופלג צננע להתודע ולהגלות
שהכל בהשגתה נפלאה גם כל העניינים הנענע נענע
הכן כי קלתי :

ט ונ"ל לרמו עוד הרולה שיתקיימו נכסיו ירע
צנן אר"ר דהנה ירוע מכתני ערה"האר"ל
צענין ראש"י חדש"ים . שכל החדשים הן נבחי'
איברי האר"ץ . אר"ר ה"ם המוקים בעיבוד קונת
הראש והנה צמוטם הוא חוץ הרי"ח ע"כ מראה כי
הגוללים אשר נעשה הכס צאר על ידן נק' שנס
בנס הנשגים המהיגן לחוץ הריח דהיינו מדדי
נרנח נמר דרור דמתרגמינן מר"י דכ"י כמשאר"ל
אסחר נק' הדמ"ם הן ע"כ נאמר במדרכ"י וישק
לעקס וכו' ולא נאמר מה אמר . אך הוא מפני
שהקול יפה לצמיים ויתנאר אי"ם להן נמר שאלה :

י והנה מראה כל המושגים מרין אלל משה
אד"ר כי כולן השמשו שם במשה
והנה האש"ה וכו' חוץ הרלי"ם ותקת משריו חוץ
המיש"ה (והאל"ל) חוץ הטעם (והשמש) חוץ השמש
חזל חוץ הריח לא נזכר שם . והנה נראה אשר
חוץ הריח לא נזכר שם כי כ"כ כ"כ המושגים כי לא
נשתמשו בו אז . ע"כ המלה עד היום חוץ הריח
דומני הנשגים נהיית ממוז ולא הנוף :

ובזה יאמר לנו מאי דמינעית לך צננעית מנין
שונדרין על הריח דכתיב כל הנשגת חסלל
חיזו דבר שהשגתם נהיית ממוז ולא הנוף זה הריח
ע"כ

אסחר ואמר' אלי אלי למה עזבתי ע"כ . וכמו כנס
מאד"ם מאקטרוסאליע הקודם זל"ה"ה הי"ד צפירוס
זה המד"ם להיות דכל מלאך לחיות משמות הקודם
אשר צו הן הם חיותו המעין מאי כל הסי"ם צ"ה
וכשמתחלק ח"ו ממוז חיותו הממוז נשאר צלי
מנו"י וחיות והי' מיכאל הוא אפטרופוס דנח
דישראל הוא הממליך טוב צעדינו ככל זמן ועיין נכה
חיותו השם אשר צו היינו חיותו אלי ולם ח"ו
גורמים העונות ואינם פועלים צו חיותו אלי
נשאר מ"ך וכן עם הקודם ישראל צעלום דוונים
לנלאכי השרה חיותם וההנצרותם ע"י חיותו
הממוז המארי"ם צהם היינו ג"כ חיותו אלי ומ"ך
כשגורמים העונות אינם פועלים צהם חיותו אלי
ונשאר"ם ר"ם . חרו שהיינו לאסחר"ר מפני שנעשו
מ"ך ור"ם שנשכרו חיותו אלי' מניכ"ל אפטרופוס
דישראל ונשאר מ"ך וכן מישראל והשאר ר"ם זהו
שפתחה אסחר אלי אלי למה עזבתי וע"י שפתחה
חזרו חיותו אלי' למיכאל וחיותו אלי' לישראל עכ"ך
ולפ"י מנלא ע"ס לקריאה קם המלאך של החדש
הזה צנו נעש" הכס אכריכ"ל חות"י אצדק אלי' אר"ר
אצדק מלסון המצדק את הליגן הן הדבר :

ו מ"ך ר"ש בני"ה הק"ם, ה"ם מנל"ך כעולים
צ"ם מנל"ך בנימטדי"ה הק"ם סוד
הנצד"ר (כדכה"ב צב"י"ל אשר קס"ה הסופר
צמח"י) אשר נצבדו אז נעשה"ר בהסתלקות אלי'
אלי' סוד המסדים . לזה מנלא נכחני מן האר"י"ל
אשר הן הרעע עם זרע אסחר עם חכמ"ו וזהו צנן
היו יוקים מן סערי הגבורה דענל"ך היינו האון
מן מ"כ דענל"ך ח"ש אשמו מן לו ומוכני מן מ"ך
והי' אסחר אשר התפלל אלי' אלי' לעורר המסד"י
היך צו ציום נחמתן הדינים והיה היך ושלח
הנ"ך עם הנלום חלו :

ז חסדי י"י כי לא ממוז היינו חקדי י"י צ"ם
אלי' בני"ה חקדי עי"ל לא ממוז שהחזרו
המסדים ומהקו הגבור' והוא הכרנו ג"כ נרנח
אמר"י חעלה צמח"ר צניעטרי"ה ישראל עם
אפטרופוס שלהן מיכאל כשהן צעלימוז אז ודאי יא
לישראל עלי' על כל גוי הארץ ועוד נדבר וזה
אי"ם :

ח גמרא ר"ם פ"ב דעסכת יו"ט הרול' שיתקיימו
נכסיו ירע צנן ארד שנאמר אר"ר
צמרום י"י ע"כ . כל הרולה משחווים על המראה
ויצין סעדי ח"ל הנה דמיחא דמחמתא(ועיין בדרושי
מרכ"ה פירטנו נארובה) וכעת נדבר בקילור דהנה
צייס"ן נחגלו נכ"ים נגלים לצאי עולם ונמגלה לכל
כי ה"ם משרד המערכ' כוכבי השמים וכסיליתן חכל
בהנהגת הענע אר"ר ה"ם מנהיגן נחפלו ולונו
בהשגתו על כל ערט ופרע הכל בהשגת' נפלאה לא
נחלמת עדיין לכל כאי עולם לאוחן שאינן מנני צנים
של מר' והיו סודינן שה"י עקר עולמו לטעני"ם

X

בני מאמרי חודש אדר מאמר א מרות הודש יששכר

להלן נסקוק ע"כ קראו ליינום האלה פורים ע"ש
הפ"ר וזוה חמלא טוב טעם למה קצעו קריאת
הענילה בלדר עני דייקה :

מאמר ג בו ידובר מן פ' שקלים אשר קוראין
בחדש אדר ויבואר בזה כמה דרושים
נקרא שם המאמר שקל הקודש .

דרוש א בגמ' (ב"ב דף י" ע"ג) ח"ר חנה
אמר משה לפני הקב"ה צמה מדום
קר"ן ישראל ח"ל בני מש"א ע"כ נח"א שג"ל לדייק
שא לא נאמר ח"ל מש"א ח"ל פירות דכריו הנקובלים
לא טורע ונראה לפרש דהנה אמרו בגמרא לעיל
ר"א יהיב פטוטה לעני והדר עוללי אמר אני בלדק
אחזה פינך כוונת הלקי' שהאדם נוטה הוא הגורמת
לחפלה שחפלה למעלה והיא מקובלת ויועו דמשי"ט
טר הפנים הוא המעל' חפלה ישראל וכחבו הנקובלים
הראשונים שנועלי' ומשי"ט ח"ל חפלות לעולמות
עליונים מתק"ה רקיעים כוונת השמים (ב"מ
רבי דל"ק כ"ר) וכשח"ו אין זכות כ"כ נשדל
חינו יכול נשי"ט לעלות ולהחזיק עם החפלות
וכשעולה למעלה נקרא זק"ן וכשחינו יכול לעלות
נקרא נשי"ט ח"מ נשי"ט הייתי וגם זקנתי וכו' שאמר
טר העולם זה משי"ט עיני כ"ו צללתי (והצדק
זוה נפסוק מו"ך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין
וכו') ועיני צנועי' נשי"ט נק' קר"ן ישראל קר"ן
בגמ' מו"ך ז"ן יר"ד וה"ל היות לרק"ה גורם
שחפלה חפלתו למעל' ויכול נשי"ט להעלותו ולעלה
עמה למעל' ח"ה נקרא הרומ קר"ן ישראל ח"ה
ח"ה גורם זה הנה הלקי' הגדולה שבדקוה כשנלמד
דעת לעני' דע"ת כי אין לך עני' כעני' דעת
וה"ל נשי"ט רבינו ע"ה הוא הדעת הכולל של כל
ישראל אשר ידעו' י"ה פנים נפיים וכל דע"ת בת"ח
בכל דור ודור הוא מצתי' נשי"ט כמו שחמלא בגמרא
אומרים זה לזה נשי"ט שפיר קאונרת והנה הנלמד
דע"ת לעני' דע"ת היא הזרקה הגדולה שבדקוה
וגורם שתקובל חפלתו ונחמוס קר"ן ישראל נשי"ט:

דב"ה וזוה יש למחך קושיית החוס' שהקשו על
דברי רש"י ז"ל במס' צרכות צמה שכתב
רש"י על הא דאבא צמינן כל יניי הייתי ונלעטר
וכי ועל חפלה שחמלא קונו' ליועתי וכחז רש"י ז"ל
שגם ללמו"ד חסור קודם החפלה והקשו החוס' ע"ז
והוא דרב חקדים ונשי ידיה ופנה לן פרקין וכו'
צמינן ולפי דכינו י"ל דק"ל לרש"י ז"ל דים חילוק
נין ליווד לעלמו ונין ללוד לאחרי"ם דזה דקה
גדול' והוא כסולה לקבלת החפלה ח"ה בלדק אחזה
פני' היינו נשי"ט טר הפני"ם הנועלה ח"ה חפלה :

וזה הוא נה שדראה לפרש אמר נוסה לפני הקב"ה
נוה מו"ר"ם קר"ן ישראל ח"ל בלזיה זכות
יהי

ע"כ . וה"ל הוא לפלא צמיני דחי כחמלא חננו חז"ל
חסור ליהנות מן העה"ז בלא צרכה ולקטו עם
זאת צמחא ולקטו חקתי ליי' הארץ ומלוואה
(קודם צרכה) והארץ ח"ה לזני אדם (לחמר צרכי)
וח"כ למה נלמדך ליווד על צרכה האחת הר"מ .
ולדרכא דרב טאין ומרכין עליו לריכין ח"ה להטובין
נה כשחמא טון הא דהקשו האחרונים למה אין
מרכין על שמינע קול זמר וכיוצא ונ"כ הקשו
למה אין ומרכין על האחת המטבל ח"ה הוא לדעתי
דידוע עני' המרכיה הוא לבדר הטוב מן הרע
שתעוררו נחמא חרתי' בעין הדעת טוב ורע . וה"ל
כל האושים חרתי' עם וה"ל יש צדוה סוד הנידור
ולכח לך הענין בצרכיה (ונומו חקית ח"ה השאר)
המחלל המנוסס אשר האדם אוכל הנה הטוב
והמוניח והי' נכר ונע"ט דם צדום להוסיף לו
חיותו והדע דמה לחון . והכ"ה קוש' הית לא נפוס
כי"כ כ"ל ח"כ לפי הדעות והנראה אין מן הדרך
צ' לזכור וכן חמלא טאין זו הפיר' וזכור נ"ה
צמק האלמו . וע"כ הוא דבר שהנשמה נהינה זו
המקיימת לעד ולא הנוף נפסד . וכיון שכפי הדומה
ח"ל הא' זו לזכור סד"א שח"ל לבדק ע"כ לריכין
ליווד נשי"ט שחמלא לבדק . והטעם נח"ה כי נשי
הוא וכו' ועוד כיון שהטעם הוא הוא דבר מוגשם
צמינן עלום העני' לריכין לזכור וע"כ לריכין
לבדק ח"ה זוה . ועכ"פ י"ל לנו אשר חות הריח
לא נפוס כ"כ צמחא ח"ה ע"כ נשי"ט דקינו
שחמלא צ"כ לחמ"ר בו פעולה ח"ה הר"מ והר"מ
צדלח ח"ה הוא פעולה החוטם שהוא פעולה הנשמה
הקיימת לעד ותחזקן זה נ"כ טעם לנשי"ט צמחא
צמח הוא לפי ח"ל כענין כעודת מולאי שגם נק'
הלוי"ם מלכיה שחמלא האשונים שחמלא הפעולה
היית העולם לח טעם לו כח הקיום שלל הא"ל נשי"ט
הדעת נשי"ט ונע"ט חנין הרומ הרומי שחמלא
נכיו יפע נק' ח"ה שחמלא נשי"ט החוטם אשר זו
ח"ה הריח שהוא פעולה הנשמה דבר הנחמקיים ולא
פעולה הנוף הן הדרכי ה"ל קלמתי נכחן ונשי"ט ח"ה
יבואר בלזיה :

יא אין הכפיים שולטים צמי שולד בלדר עני
(רבינו אפרים על החזרה הניחו הרב
גדול החידוש צמי ד"ש לפי) וי"ל לחי' שהכפיים
נעשים ע"ם קדרי האחלות בשש' פלונית וניום פלוני
ונעשים נשונים והאדם היה ח"ה לו נחל כיון שהוא
טקף על הי"ב ולשמוע חון שנועתי שגזירה האן
הי' על ח"ה ח"ה עני וכן נעלל נפסי הקדמוני'
וי"ל זה דהנה האן הרשע היה נכסף גדול .
ועי' נחצי הארז"ל ותדע שהיה נחמי נח"ם
הקדמוני מנחם ונכסף . וכן כל העולקים . והנה
הש"י הר ע"למו ניה שפעל ועשה שפעל לו
הטור על ח"ה ח"ה עני שח"ה בו נחל . ואין שולט
ט כפוף ונ"כ מוכר ליועלי' צמיני ערווים טאין וחל
לישראל כי הם ליועלה מן החולות ויבואר ח"ה

בני יששכר - ב שפירא, צבי אלימלך בן פסח מדינוב עמוד מס 181 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

השני וכל תמונה ואמר כל תמונה, בחסרון וא"ו, והוסיף אותה ב"ועל שלשים", וכן כל כיוצא בזה בשאר הדברות, אין בכך כלום, כי הכל אחד. והטעם הזה לא יסבול אותו אלא מי שאינו רגיל בתלמוד: ומפורש אמרו (ברכות כ:) גשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, שנאמר זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני גשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, שהגשים חייבות בשמירה, שבכל מצות לא תעשה הן חייבות, ולא היו חייבות בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גומא וגשים פטורות, אלא שההיקש הזה מחייב אותן. ואני תמה אם נאמר זכור ושמור מפי הגבורה, למה לא נכתב בלוחות הראשונות. ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב זכור, ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו. וזו כוונתם באמת:

אין ספק כי מלת אסה כוללת כל מי שהוא בן מילה. על כן טעם נקב וכתב הקטנים שניתן עליך ואתה חייב לשמורם שלא יעשו דבר שהוא אסור לך לעשותו וככה ועצדך ואמתך. שהוא נרשוקך אסה חייב שמעמרו ולא מניחהו שיעבד לאמר ואס לאו אסה עובר על מצות לא תעשה למען ימות עבדך ואמתך כמון. כאשר פיר' משה אדונינו על הדרך שהזכירתי. ועל זה הפנאי ידור הגר בשערך שלא יעשה מלאכה בשבת וציוס הכפורים. על כן נכתב שנייה הגר וככה צעירות ועל זה הפנאי ידור שישמור העריות וככה נאכלת הדס. וראינו צירמיה שהסמיני נמלות שבת. ואמר מפורש אפי' שנגזרה גזירה על ירושלים שחפרצ, אם יסוד ישראל לשמור השבת כאשר לו לא יגלו ממקומם ויעמדו צירושלים כסאות מלכות בית דוד:

ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבבלי אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור, ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (בי"ק לב:) שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושה רבא (פסחים קז.) שהוא הקדוש הגדול, וחבין זה. ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, ומדת שמור במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה. כמו שהאבהה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאחי עשה ורחי לא תעשה, ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדדין, כמו לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה, שטנהורדין היו מכין אותו עד שיקהל עליו לעשות או עד שתצא נפשו: וכתב רש"י בפירוש זכור תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נודמן לו חלק יפה יהא מומינו לשבת, וזו בריתא היא ששנויה במכילתא (כאן) כן, רבי אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גריון אומר זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרו מאחד בשבת שאם נודמן לך חפץ יפה תהא מתקינו לשבת. אבל בלשון יחיד שנויה, ואינו כהלכה, שהרי בגמרא (ביצה טו.) אמרו תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, כיצד מצא בהמה נאה אומר תהא זו לכבוד שבת, למחר מצא אחרת נאה הימנה מניח השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו, כל מעשיו היו לשם שמים. שנאמר (תהלים סח ב) ברוך ה' יום יום יעמס לנו. תניא נמי הכי, בית שמאי אומרים בחד בשביך לשבתך, וב"ה אומרים ברוך ה' יום יום יעמס לנו:

ובמכילתא אחרת (מכילתא דרשב"י) שמאי הזקן אומר זכירה עד שלא תבא, שמירה משתבא, ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מפני, לקח חפץ טוב אומר זה לשבת, כלי חדש אומר זה לשבת. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים. והלכה היא כרב"י ב"ה: ועל דרך הפשט אמרו (במכילתא כאן) שהיא מצוה שנוכח תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחהו ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד יזכור מעשה בראשית בכל עת, ונודה בכל עת שיש לעולם בורא, והוא צוה אותנו באות הזה כמו שאמר (להלן לא יג) כי אות היא ביני וביניכם. וזה עיקר גדול באמונת האל:

ומעם לקדשו. שהיא זכרונו בו להיות קדוש בעינינו, כמו שאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד (ישעיה נח יג). והטעם, שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש, להפנות בו מעסקי המחשבות והבלי הזמנים, ולתת בו עונג לנפשנו בדרכי ה', וללכת אל החכמים ואל הנביאים לשמוע דברי ה', כמו שנאמר (מ"ד נג) מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, שהיה דרכם כן, וכך אמרו ר"ל (רי"ה טו.)

רשב"ם

ה' חסדיך כי מעולם המה. אף כאן זכור את יום השבת של ששת ימי בראשית. כמו שמפרש והולך כי ששת ימים עשה ה' וגו' כמ"ש כאן. ולפיכך נכתב כאן זכור כדי לקדשו להיות שוכת ממלאכה: (יא) על כן ברוך ה' את יום השבת. כמו שפירשתי

בבראשית. כי על כן אשר ברוך ה' את יום השבת. שכהגיע עת יום השבת כבר ברא הקב"ה כל צרכי הבריות ומוזנות ומצא השבת מכובד מכל טוב. ולכן ויקדשהו לשבת בו לעדות כמו ששבת הקב"ה שברא תחלה הכל ואח"כ שבת:

קלף

תסודות

שייחה נחת רוח לפני יתפצר. זהו נדר התסודות האמתית
וקמה נבאר הלכות הראשונים:

פ ר ק י א

בביאור הלכות התסודות

הלכות התסודות הראשונים נ' הוא במעשה חת' הוא באופן תענית-
ה' כבנות. הלכות הוא, במעשה אף הוא תחלק ל'
חלקים. הוא כשה שכן אדם לסקים חת' כשה שכן אדם
לחבורה. הלכות הוא שובא הוא במעשה שכן אדם לסקים
וענין קיום כל המצות בכל החקוקים שבהם על סקום
שיר האדם כבנות. והלכה הם שקראים חת' שורה כבנות.
ואמר ומה לא שיר מצות טעככים את הפרועות נ' אע"פ
שגוף המצות נשלם וולום וכבר ידע בה ר' חוביני. הנה
ה' לכל חסון שיראל או תסודים אין להם אלא להחיות
בהשליםם ולא למעם בהם כלא. הלכות השני שבה. הוא
כמה שכן אדם לחבורה וענינו נולד המצות שורה האדם
לעולם מביד לחיות ולא מביד לחי' חת' כנתן. וכמה.
בגוף שורה משולל קיבור כל אדם כשה שובא ויקל משאם
מלילים. והוא מה ששנינו (אמת פ"ט) ונשא בעל עם חבורה.
ואם מביד לחבורה אחר נון כבנות. והוא יכול למעט אמת
או לחבורה, ושרה כיד לעשות. כבנות. לביד באשר חשבו
ידו ולמנוע ממנו הנחיק חת' מה שובא. כ"ש שודדות הוא

ע"ג י"ב

בכל החקוקים עני סוף סוף ענין האמת
אחר נון כ' ה'. ולמנוע ממנו הנחיק כ' כל ענין הקלן כ' אף
היכן כבנות כ' זה חסון למה שובא כ' ל אף שכן חת' למנוע
החיות לקיים מיל דולקין

מסלת ישירים

קלף

לוח שיהיה לו פתח. וזהו כמקרה חת' יקרה לסי שיהיה
את כראו נ' אמת ואמת. כי גם הוא סבה האחרים
תחילתו לו המצות אשר צויים נולד וספורים עליו דעת
לכל. ליעת שאל הענין זהו נטו רצונו הפני רח"ש. וזה
לא יאמר יד' לו כמה שאמר כפרד"ש. או אפסוד עניני כמה
שנסתל עני ע"ש. אלא אורכב אמת כיון שבכר ספאית
ראיתו שחפצו רח"ש נפשו זה. והיה לו לעינים לזכרון
בה הענין ולחבורה אחר בכל הצדד שאוכל לזון שרוננו
יתברך הפני כ' זהו חת' יקרה ענין חת' רוח ליוצרי. נמצא
ככל התסודות הרהיב קיום כל המצות בכל הצדדן והתנאים
שראוי ושאפשר.

הדבר הוא שהתסודות מסין הפרושים אלא שהתסודות
באין והתסודות נעשו וישנים ענין אחר. שהוא
לחבורה על המפורש מה שנוכל לזון לסי המצות המפורשת
ע"ג י"ב

והזינה לו המצות רב' עליו דעת לבי כ' ולי זה ענין התסודות
הא כמות אחר למנוי. כי אחר רק כחוסם על המצות כי אם של הנהיה
הוא רק כמילוי דעה. ענין המצות חת' שיהיה אחר ר' כמות רב
ממה על כל הנהיה נכפיש יד' קים אף כל הנהיה כ' כן גם אחר מיה
היה שאמר מה ידעו. מקשי למשי. אמת. חובל הוא רק שחור מיה
היום המצות קיעשה יהי רח"ש אכל גם אצלנו יד' חמה לעבורה צעמת
כמו אצל האמת והוא: ח' פ"ט ח' יד' ח' חת' שאמר והאשיות יד' כל המל
כעל כבנות. כי חסון חת' יד' לו חסון חת' לפטר על המל. והנה שחפצו
דבריו את סוף חת' התסודות חסון חבורה כי התכרות במחשבת חלוקין
מחילת התסודות
במה שאמר כפרד"ש כ'. והרבה קיום כל המצות ונבא נון חת'
הוא חת' חסון המצות שאמר כפרד"ש יד' שאמר לא חסן חת' אף
שאמר חסון חבורה שיעשה כי אם רק על חיל דעת חת' חת' חת' חת'
נכון כ' על קיומה על המצות שאמר ונבא על חת' כמה וכמה

מים על ארץ וחוצות" [תענית דף י"ד, א⁶].
 ובארץ ישראל יהיה הקדושה לעתיד עד כי
 יפלא מעין המלאכים רוחניות כזו אשר (ישעיהו
 סד, ג) "עין לא ראתה אלקים זולתך (למחכה
 לו")⁷. ואמרו (נדרים לב, א) שמלאכי השרת
 אין יכולים ליכנס למחיצתן⁸. ועיין ילקוט בלק⁹.
 וזה כוונת התפילה, להגיע לקדושה רוחנית כזו
 "ביקרך" - שאין מלאכי השרת יכולין ליכנס
 במחיצתן. ולכן נאמר בלשון ארמי, שאין מלאכי
 השרת יודעין אותו¹⁰.

יא, יג (ולעבדו בכל לבבכם).

ספרי (פיסקא מא לפסוקנו) "ולעבדו בכל
 לבבכם", ראב"י אומר: זו אזהרה לכהנים שלא
 יהא לבם מהרהר בשעת עבודה. פירוש¹ על
 מחקר פילוסופי - "החפץ לה' בזבח", הלא
 לו כל חיתו יער, וכיוצא בזה. על זה הזהיר
 הכתוב². ולכן לא כתוב "בכל מאדכם", שהכהן
 אוכל הקרבנות, ומזונות בני אהרן מזה, ואיך
 יאמר "ובכל מאדכם" - זה נכסיון³?!
 ופשוט.

יא, יג בכל לבבכם ובכל נפשכם.

בספרי פיסקא מא¹ כאן לתלמוד כאן

כאן במגילה (נכתבת בכל לשון) כאן בספרים (ספרי
 תורה, נכתבים בלשון קודש בלבד). מגילה מאי
 טעמא, דכתיב "ככתבה וכלשונה". מאי תרגום
 שכתבו מקרא איכא? אמר רב פפא "ונשמע פתגם
 המלך". רב נחמן בר יצחק אמר "וכל הנשים יתנו
 יקר לבעליהן" (הרי שמת "יקר" היא ארמית, ולכן
 יש לה "ככתבה וכלשונה", כלומר המלה ותרגומה).
 6. ארץ ישראל, משקה אותה הקב"ה בעצמו, וכל
 העולם כולו על ידי שליח, שנאמר (איוב, י) "הנותן
 מטר על פני ארץ, ושולח מים על פני חוצות". א"י
 שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית, שנאמר
 "נותן וכו'". א"י שותה תחילה וכל העולם כולו
 לבסוף שנאמר "הנותן וכו'" עכ"ל. לפי זה, אין
 "ההיגשא על כל הארץ ביקרך" מקביל לרישא "מלך
 על כל העולם כולו בכבודך", אלא יש הגבלה לדין
 ארץ ישראל בלבד. 7. ברכות לד, ב אמר רבי יוחנן:
 כל הנביאים כולם לא נתבאו אלא לימות המשיח,
 אבל לעולם הבא "עין וכו'". 8. כל אדם שאינו
 מנחש, מכניסים אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת
 אין יכולים ליכנס בתוכה, שנאמר (במדבר כג, כג)
 "כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כעת יאמר
 ליעקב ולישראל מה פעל א-ל". ובירושלמי שבת
 ו, ט: ר' ברכיה אומר, עתיד הקב"ה לעשות מחיצתם
 של צדיקים לפניו ממחיצתם של מלאכי השרת,
 ומלאכי השרת שואלים אותם: מה פעל הקב"ה
 ומה הורה לכם?! והשוה ר"ע ספורנו לבראשית
 כב, יב ד"ה עתה ידעתי. "ידעתי" - אני המלאך

- שמדן יגדילך הא-ל על מלאכיו, כאמרם ז"ל:
 גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת (סנהדרין צג,
 א). 9. תשס"ט. ראתה עינו (של בלעם) שישראל
 יושבים לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו, ומבררים
 כל פרשה ופרשה למה נכתבה... ומלאכי השרת
 שואלים אותם "מה הורה לכם הקב"ה, לפי שאינם
 יכולים ליכנס למחיצתם, שנאמר "כעת וכו'".
 10. שבת יד, ב ואמר רבי יוחנן: כל השואל צרכיו
 בלשון ארמי אין מלאכי השרת נוקקין לו, שאין
 מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. וכך כותב רבינו
 בחיי (בראשית יא, י ד"ה כי שם בלל ה' שפת כל
 הארץ). אבל ביאור המאמר הזה לר"ל "שאינם
 מכירים בלשון ארמי" לענין שיהיו נוקקין לו. אבל
 בודאי מכירים הם, אלא שאין נוקקים לו בלשון
 אחר עד שישראל בלשון הקודש.

(יא, יג) 1. אין הכוונה להרהורים זרים בענינים
 סתם (כגון פרנסה וכדו'). 2. כאשר "לעבדו" =
 עבודת הקרבנות. 3. תרגום האונקלוס ל"בכל מאדך"
 בפרשה הראשונה של קריאת שמע (ו, ה) הוא "בכל
 נכסך". אין הכהנים מצווים לעבוד את עבודתם בכל
 ממונם, כאשר את ממונם הם מקבלים מן הקרבנות
 עצמם! (גם בקטע הבא דן רבינו בשאלה זו מדוע
 אין הפרשה השניה מזכירה "בכל מאדכם").

(יא, יג) 1. והלא כבר נאמר "בכל לבבך ובכל
 נפשך"! כאן ליחיד כאן לצבור, כאן לתלמוד כאן
 למעשה. ומפרש בעל ספרי דבי רב: היינו כמו ידבר

למעשה. פירושו, דבפרשה ראשונה כתיבא תלמוד², ובפרשה שניה כתיב מעשה³. לכן כתיב "ולעבדו"⁴, ולא סבר "ולעבדו" - זה תלמוד. לכן כתיב "השמרו לכם פן יפתה לבבכם", דאילו בתלמוד בלא מעשה - אדרבא, "המאור שבה מחזירם למוטב" (פתיחה איכה רבה ב, ירושלמי חגיגה א, ז). אבל במעשה בלא תלמוד⁵, יש מקום ליצר הרע לפתות, וכדריש לקמן פיסקא מג: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם", אמר להם היזהרו שלא יטעה אחכם יצר הרע (ותפרשו מן התורה), שכיון שאדם פורש מן התורה, הולך ומדבק לעבודה זרה (שנאמר: "סרו מהר מן הדרך אשר צייתים" - עשו להם עגל מסכה", ואומר: "כי גרשוני היום מהסתפוח) בנחלת ה' (לאמר לך עבוד אלהים אחרים". וכי תעלה על דעתך דוד מלך ישראל עובד עבודה זרה?! אלא כיון שפוסק מדברי תורה כאילו הולך ומדבק בעבודה זרה, עכ"ל). [נדריש⁶ על התורה, דכתיב בה

ומדוייק שפיר מה דפליגי בשבת יא, א: מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. אמר ר' יוחנן: לא שנו אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתם אומנותם⁹, אבל כגון אנו, מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה (עכ"ל). דבאמת ממידת חסידות, אין אדם יכול לפטור עצמו מן התפילה במה שיתחסד ויעשה תורתו אומנותו¹⁰. דק

אחר' (כלומר, אלה הם שני פירושים שונים)... ורש"י ז"ל בנימוקיו לא נקט אלא פירוש קמא 'כאן ליחיד כאן לצבור', לפי שהוא קרוב טפי לפשט, שזה בלשון יחיד וזה בלשון רבים (עכ"ל). ובתנחומא נח פ'שה ג: ...ללמדך שפרשה ראשונה שבקריאת שמע אין בה פירוש מתן שכרה בעולם הזה, כמו שכתוב בפרשה שניה "והיה אם שמוע... ונתתי מטר ארצכם" - זה מתן שכר עוסקי מצוות שאין עוסקין בתלמוד. ובפרשה שניה כתוב בה "בכל לבבכם ובכל נפשכם" ולא כתב "בכל מאדכם", ללמד שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונרוד שינה... 2. כלומר בפרשה הראשונה של קריאת שמע בפרשת ואתחון כתוב "והיו הדברים האלה... ושננתם... ודברת בם". 3. "שמוע תשמעו... לאהבה... לעבדו" - הרי מצוות מעשיות בפרשתנו זו השניה בקריאת שמע. 4. ולא "ועבדתם", וכן "לאהבה" ולא "ואהבת". כי אם במצוות מעשיות מדובר יש פחות

מספר ימים קצוב לכל זה...
ולשתי האחות לא נקצבו ימים רבים...
וכשנפרדו הנשמות מן הגוף, יצאה נשמתה של נחמה
בטהרה, כיונה תמה, ותאז ותעף למעלה... וכשהגיעה
אל שערי השמים — חרדה, כי נפלה עליה אימת הדין... אך
מידת הרחמים התגלגלה עליה, שערי שמים נפתחו לה, ולדמעת
האומללה נמצא מנצח...
ונשמות של מלכה יצאה שחורה כעורב, ביקשה להניף כנף
למעלה, ונפלה למטה ונורקה לתוך כף-הקלע, ותעלם בהושך...
כי האלהים שופט לא למראית-עין...
לא כן בן-האדם:

הלניח בהדרה היתה למלכה בפראג... המונים המונים נהרו
אחרי מיטתה, וספוד הספידוה, במיטב ספוד שילם הבעל האלמן,
ומצאה קבר במורה בית-החיים, בחברת צנועות וצדקניות, ונפש
עשו לה: מצבת אבן רמה וכבדה, ואותיות זהב מלריזות על
שבחיה...

וכשהביא האציל את גיית נחמה ללי המחת, לא רצה איש מן
החברות קדישא חנושאים לגשת ולטפל בה, ובמסך האציל
נטפלו לה שכירי יום, סיהרות, הקלוח והשליכה אל בור
מאחורי הגדר... וגם שם לא מצאה פנוח ימים רבים...
לא עברה עשיריה בשנים, והעיר פראג התרחבה, הקיפה
את בית-החיים, וציוחה הממשלה להעביר את בית-החיים אל
מקום אחר... המטה הקהילה, גזרה תענית, נתנה שוהד, הגישה
עצומות, והכול ללא הועיל, וסוף כל סוף הסיעו את המתים אל
בית-החיים חדש...
וכשנפתחו הקברים, נמצאה גיית מלכה ללי שלמה, לא נגעה
בה התולעת.

— אך זאת היא צדקה! — אמרו הקברנים המליים...
אבל בבורה של נחמה נמצאה אך הגולגולה, השאר כבר
נאכל...
הגולגולה נורקה בלי שום דרך-ארץ ביד קבון גם מהוד
הבור, ומחולית הבור נשמטה נחתגלגל הלאה-הלאה מן העין,
ואיש לא הרגיש בזה, ולא באה עוד לקבר ישראל...

נשמות אילמות

א. הקדמה: שני דרכים, שני משלים

הדין אין העולם יכול להתקיים לפני המקום אפילו שעה אחת!
העולם צריך לרחמים!
ומאריך גיטא, הליו צדיקים שבכל דור חור, המוכנים
ומזומנים לחיי העולם הבא, שבנדאי הם עמודי-התווך, המזווקים
את הבנין, אלה הליו, אין אף אחד מהם, כידוע, גדול בתורה...
לומדים הם פרק משניות, קוראים תהלים, מתפללים ככננה
ויוצאים ידי חובתם...

אצלם העיקר הוא הלב; הלב, מקור הרחמים, לב צדיק
אמיתי, שופע רחמים גדולים לכל העולם כולו... ומעורר את
מידת הרחמים, שהיא ראשית הסליחה! ואל יאמר אפוא עם-
הארץ: "הן אני עץ יבש; אילן סרק אנוכי, ואין עלי פירות
וניצנים, מצוות ומעשים טובים, — ועל-כן נסתרה דרכי מה,
כלי המאור שבתורה תושך ישופני, ועיני כביכול, אינה רואה
אותי באפלה... ועל-כן נשמתי אבלה, לבושה שחורים ועטופה
שחורים... ואין אני יכול לשמור נפשי ולהצילה אפילו מדיני
של גיהנום... הלא כך אמרו בפרקי אבות: ולא עם הארץ חסיד,
ואיך יהיה כשר לפני המקום, מי שאינו הוגה בתורה ואינו יודע
את המצנה לקיימה, ואת החטא — לברוח ממנו כמסתור קשת...
עם-הארץ אינו מבחין בין טוב לרע,
אין אלו טענות ודבורים כל עיקר.

סוף-סוף, השם יתברך רואה לב, ועל כן "כל ישראל יש
להם חלק לעולם הבא" — למדנים ואינם למדנים, והידוע אפילו
אך "שמע ישראל", ושערי תפילה אינם ננעלים גם לפני הבור
שאינו יודע אף פירוש המלות בסידור, או בספרו של בן יש,

שני דרכים מובילים לשמו יתברך, שהיא נשמת העולם
ותוכו של העולם.
דרך אחת הוא דרך המשכיל, שבשר-רדם מחדד את מוחו
בתורה הקדושה ועולה למעלה; הדרך השני — דרך הלב,
שבשר-רדם מיטהר בעבודת הבורא ועולה לגדולה בקדושתו.
המושכל הראשון הוא שהדרך הטלולה היא דרך המות, דרך
התבונה. אדם הוגה בתורה הקדושה ומשיגה, והתורה הלא היא
זרק ומשפט העולם. נמצא שהוא מכיר ומשיג את היצירה מן
החומר ובהי; ובא לידי ידיעה על מה העולם עומד ומה מחריב
זו העולם, וכיון שבא לידי השגה זו, הוא מקבל חלק בהנהגת
עולם ונצחה; כביכול, לכל הפחות במקצת מן המקצת, שותף
להקדוש-ברוך הוא במעשי בראשית...

אבל אין הדין גותן, שלמדורגה זו אין אדם יכול להגיע גם
דרך הלב; אדם שפגתה-תורה ולבו טוב, ובלבו יוקדת שלהבת
אהבה אליו יתברך, אל בורא העולם, הוא ערשה לילות כימים
יוסק במצוות ובמעשים טובים, ועולה ממנו ריחם הניתוח
יח קרבנות מעל גבי המזבח... בנדאי אשריו וטוב לו!
ואשרי האיש, ההולך בשני הדרכים: הפותח לו את השער
היחי מפתחות, אדם זוכה לשני שלחנות: מ"ט שערי בינה
הכה רבה, אבל לאו כל אדם זוכה לשני מפתחות, ועל-כן אין
השלמה בעולם, ואור וצל משמשים בערבוביה...
— תלמיד-הכמים כולם דין, הולכים הם בדרך השכל, והשכל —
זו והם קנאים נוקמים ונטרים כנחש, ויכולים הם לשרוף
בהבל פיהם את כל העולם כולו, כי מי יעמד בדין? על-פי

וגם לפני הנשמות האילמות שאינן יכולות לדבר אל המקום ולהתחנן לפני המקום...

הקדוש ברוך הוא אל רחום והנון, וכשם שהאם כשהיא שומעת את הילד בוכה - מיניקה אותו ואינה מזכה עד שילמד לדבר וישאל בפירוש אחרי הלב אמה כך הקדוש ברוך הוא יודע מה שאדם אילם רוצה, מה שהוא צריך, וממלא את חפצו ברחמים גדולים.

ואין הקב"ה מקפח שכר שום בריה, ואפילו מי שקיים מצנה בלי דעת שהיא מצנה, ואין הקב"ה מעניש כעד עברה בשונג, ועל אחת כמה וכמה בשעה שהשונג חשב שהוא עושה מצנה.

ואצל השלי"ה הקדוש מוצאים אנו בענין זה שני משלים יקרים ממו באמת.

משל ראשון הוא: משל למלך בשר-רום שמלך על מדינה רחוקה, נבדלת ונפרשת תרפ"ט אלפים מילין משאר המדינות. דתיו וזו המלכות היו שונות מדהות שאר המדינות. ובא יום אחד לפני המלך ההוא השר היושב ראשונה במלכות, והשתחנה לפניו אפים ארצה, והושיט לו פסקדין שיהתנום עליו המלך, בעצם ידו או בטבעת המלכות. לקח המלך את הפסק, הניחו על השולחן, ישב על כסא מלכותו, ונטל את הקולמוס... מנהגו של עולם, שהמלך מאמין בשרי מלכותו, ובפרט בהיושב ראשונה במלכות, וכבר רצה לחתום על הכתב, בויתו בטהו, שלא יגישו לפניו צולח.

אך ראייה חדה היתה לו למלך, וכשהוא עושה את התיגו הראשון, התחלטה של חזיתת המלך, עינו תופסת את הנאמר בכתב: "חייב מיתה" - "מורד במלכות". ונודעו המלך, והניח מידו את הקולמוס ושאל בתמיחה:

את מה ועל מה דן הבית-דין צדק שלי בעונש חמור כזה? ויען השר היושב ראשונה במלכות:

- אזוני המלך! המורד במלכות הזה לא היה כורע ומשתחוה לפני שרי מלכותך, התהלך במקומות המצודה שנסאר להציג עליהם כף-רגל - על חומות המבצר דרך; וגם לפני בית-הנשק עבר, עליך אצרות אבק-השרפה, ומקטרתו כפיו; לא נזהר מאש, ושם, כידוע להוד מלכותך, כתוב שחור על גבי לבן על קורת השער לחיות באש... מזה נוכח הבית-דין צדק של הוד מלכותך, שהנידון אינו נוהג כבוד במלך, לפי שאינו חילק כבוד לשרי המלך; שהוא גמ-כך מרגל, שבא לראות את ענת הארץ ולגלות מצפוני מבצרי מלכותך, והם עוד לשלוחך בבית-הנשק, להבעיר אצרות אבק-השרפה ולהעלותם באש...

- ואת כל זה - הוסיף השר - עשה בפרחטיה לעיני השמש ובפני עם ועדה. כאילו מלכותך הפקר ואין כאן לא מלך ולא מלוכה ואפשר עוד, שעשה כל זה בודו, להרעים את הוד מלכותך.

ויאמר המלך בלבו: אולי משוגע האיש? - ואת השר שאל: - ומה טען אותו האיש לפני הבית-דין? האם דעתו צלולה, הדבר דברים של טעם?

הושיע עונה: מי יודע? אותו האיש בא ממרחקים, מארץ זרה, ולשונו זרה... את לשוננו איננו שומע, הבית-דין אינו מבין את לשונו, ואין מליץ בינותיים.

- אם כן - אמר המלך - נעשה עוול במשפט, אותו האיש שונג הוא... הגע בעצמך, אותו האיש נכרי הוא, מארץ רחוקה בא, ומעודו לא ראה את כבוד-השרד שלנו, ואיך יכול להבדיל בין אדם פשוט ושרי המלכות. אין לו אף ידיעה כל-שיהיא מתכנית המבצר, כספר ההתחם היא לו האזהרה על גבי שער הנשק, ואתם חושבים, שרצה להעלותו באש? כמדומה לי, שאותו האיש ביקש בתכלית הפשטות להתבודד, לעשות חשבון הנפש, ויצא את העיר, ועבר במסגה אל מקומות האסורים... ולא נזהר מאש בעברו עליה בית-הנשק.

המלך מהפך בוכות הנאשם, השר היושב ראשונה במלכות נכלם וכובש את פניו בקרקע ומחשה... והמלך קרע את-הפסק-דין ויקם ויצו: מהר, היושב ראשונה במלכות, רץ אל בית-האסורים, החר את האויקים, ואת הוד יגלחו וירחצו ויסוכו אותו בשמן המור, וילבישוהו מלבושי יקר ושלם תשלם לו מאוצר המלך צער, רפוי, שבת ובושת, ושלחוהו אל ארצה אל מגמת חפצו... ואולם אם יש את נפשו לוישאור פה, במלכותי, יבוא לפני ואני בעצמי אשתול ללמדו את לשוננו ולמסור לו את חוקי המלכות לשמירה ולכרוך...

ונעשה הבית-דין הקירה ודרישה שנית, ומצא הבית-דין שהמלך צדק ומשפט משפט אמת.

ואם אצל מלך בשר-רום כך, על אחת כמה וכמה אצל מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, שאינו צריך לחקירה ולדרישה, שלבו של בשר-רום גלוי ופרוש לפניו כשלמה.

ועל כן יתירה הוא עושה: מצרף רבון העולמים את העבירה, שעם-הארץ עושה לשם מצנה, לחשבון המצוות.

ועל זה נאמר המשל השני של השלי"ה הקדוש: גם כן משל למלך, ויפה מן הקודם.

באתח המדינות היה מלך, ואותו המלך לא היה רגון וקפזן כדרך המלכים, אלא מלך טוב ומטיב ורב חסד, מלך יוצא מן הכלל. והיה היום ונצרך אותו המלך לאש, רצה, למשל, להזליק את מקטרתו, ואמר המלך: אש! כלומר רוצה הוא שיביאו לו אש.

ובאותו מעמד היה אחד מרואי פני המלך, משריו עושי רצונו, שר בעל אוניס-כבודו, קצת חרש, רחמנא ליציל, מחמת מחלה שעברה עליו, ואולי נולד כך, ונזמה לאותו השר, שהמלך מצווה להביא לו מים, וזה היה מתקפל על הדעת, לפי שהיה המעשה ביער, ובשלהי דקייטא, בשעת צד, החום גדל מאד, ולא שהה השר ורץ להביא מים.

במקום הצד לא היו מים, אבל דבר-מלכות הוא! ירץ השר שלושה ימים ושלושה לילות, לא ישן, לא אכל ולא שתה עד שהגיע אל באר, אבל על הבאר חונים פרוז שודדים מווינים, ורע מזה, שהגולנים הללו היו גם מכשפים גדולים, ושדים ומזיקים עוררים על ידיהם, ואינם נותנים לשום בך-אדם לגשת אל הבאר, אבל אותו השר היה בעל בסחון גדול ומאמין-בפוח המלך, והזכיר את שמו באמונה ובסחון ובכוח גדול, ונודעו השרים הלילין וכוהנו, השתער השר תיכף ומיד על הגולנים בחרבו השלופה והקשה, והתנפל עליהם בתום התלהבות של אהבתו אל המלך... ושעות רבות עשה השר מלחמה עם הגולנים, וסוף כל סוף הכה אותם מכה רבה הניס את השאר, ולא נשתהה

אף לרגע לחבוש את פצעיו, שפצעוהו הגולגים במלחמה, ותיכף ומיד דלה כר מים חיים, ובעצמו לא שתה, אף על פי שדבקה לשונו לחכה, כי איך ישתה הוא והמלך צמא, ורץ כשהוא שותת דם אל אוהל המלך, וקרא בשמחה רבה ובהתלהבות גדולה: הא לך, מלך רם ונשא מים!

אך יהוה השרים, ששמעו מפורש יוצא מפי המלך: "אש" ולא מים, התחילו שוחקים ומלגלים על השר החרש, ואחד מהם, איש רעיהמוג מעורר, קרא בקול רם, שהשר מלגלג על המלך, המלך צינה "אש" חורא הביא מים, ואחת דחו להמית. אך מה עשה המלך? קדם כל קרע את כתפות השרד מעל השר המקטרג, ואח רביד-הוהב מעל צנארו יחד עם כל אותות הנהגה שנשא על חוזהו, וגור עליו גירוש מן המדינה. ושנית צינה להבהיל תיכף ומיד את הרופאים, שנפורו ביצר, לרפא את פצעי השר הנאמן. השרים נחפזו למלאות רצונו, והמלך קם בכבודו ובעצמו מכסאו ויגש אל השר הנאמן, שנפל לפניו אפים ארצה, והרימו ונשקו על ראשו.

וידבר באזני השרים לאמור: למען לא יבוא שרי הנאמן יותר לידי טעות על-ידי אונן הכבדה, ושרי האחרים לא יפסלו עוד בפקיהם, הנני מנשא את כיסא שרי הנאמן מעל לכיסאות שאר שרי המלוכה, ושכ קרוב מכולם על-ידי כיסאי, וישמע מפורש את כל היוצא מפי.

זה הוא המשל השני. וצל אחת כמה וכמה — מוטיף השליה הקדוש — על אחת כמה וכמה מלך מלכי המלכים, הקדוש-בורך-הוא, שאינו זקוק לא לאש ולא למים, ולעמו ישראל נתן את תרי"ג המצוות לא להנאת עצמו, חלילה, אלא לזכות בהן את ישראל, שיהיו מקבלים מידו שכר ולא מתנת חנם; שלא ינקרו פניהם של זרע אברהם, יצחק ויעקב, שונאי מתנות... קל-חומר, שמלך מלכי המלכים גומל חסד, וטעות כזו מתן שכרה בצדה. וליתר בירור הענין רוצה אני לספר לכם איזה מעשיות על נשמות אילמות שהגיעו למדרגה גבוהה, מאד גבוהה.

**ב. פסוקי דזמרא
או יוחנן שואב-המים וה"אורתי-חיים"**

א. קודם המעשה

...ומה שאספר לכם עכשיו, קבלה הוא בידי מאבי וקני ז"ל, שזכה להיות יוצא ונכנס אצל ה"אורתי-חיים", זצ"ל, ושמע את המעשה מפיו הקדוש בעצמו.

הנהגה מה שקרה קודם המעשה:

בבוקר יום אחד, אחר תפלת שחרית וקודם פתי-שחרית, יושב לו ה"אורתי-חיים" בבית-מדרשו הקטן, סמוך ליד-הנהג ומעיין כמנהגו בספר. לא ניגש עוד איש אל האלהים; ובקירוב מקום יושבים הדיינים ומשוחזים בדברי תורה בעלמא. יושבים אחריהם בחורים ואברכים מתלמידי הישיבה של ה"אורתי-חיים". זה חזר על הסוגיא מאתמול, זה מתקן את עצמו לסוגיא של היום ועובר על המהרש"א השלישי לומד בפני עצמו, מה שקורין "לייענין" וכדומה... הם יושבים. ומן ההוץ נשמע קול השמש קורא: צדקה תציל ממות! ואחרי קשקוש הקופסה... הכול ידעיים פשר הרבר: חולה היה יוחנן שואב-המים. המזמנה אמר תיכף, שהוא צריך לרחמים, ואחר-כך הטעים: לרחמים גדולים... בבוקר הקישו היום אך שתי פעמים... אבל ראת זה מלא: פני ה"אורתי-חיים" נשתנו! סגר את הספר, עמד, צינה ליתן לו את מקלו, את הספודיק"ל שלו: הוא הולך ללנות את המת...

וכשה"אורתי-חיים" הולך, הולכים אחריו הדיינים, תלמידי הישיבה... רואים אנשי השוק, מי ומי הולכים אחרי המיטה, וטוהרים את הנויותיהם ונספחים אל הלניה... מצוץ אחד מן החלון בבית-המדרש הגדול ורואה את הכבדה, מודיע לפנים והכל מפטיקים פמשנתם הולכים... סופו של דבר: הולכת כל העיר — וקן וטף.

הולכים ותמהים...

הנחנה היה יורדי פשוט בתכלית הפשטות...

התלנית היתה ביום החמישי, ביום השישי אין פנאי — מכינים את עצמם לכבוד שבת, מרחץ, אחר ההקוה בעלי-בתיים מתכנסים ושותים במסבת מרעים כוס שכר להשיב נפש... שבת היא שבת...

ברוך המקום — מרצאי שבת!

אבי זקני מבדיל בחפזו ואומר "יתן לך" בחפזו, מבהיל לתת לו את הספודיק"ק החסידלי"ק של חול, תולך אל המרא דאתרא... אין זה פשוט, צריך להתחקות על שורש הענין, ולא בגפו בא, בחוץ נספחו אליו עוד בעלי-בתיים ואילו לומדים.

באג. ה"אורתי-חיים" גומר את ה"יתן לך". אחר כך: "שבוע